

Veronika Čapská

Řád servitů a rekatolizační romance – Sebe prezentace církevního řádu v habsburské monarchii (1613-1780)

Posudek na doktorskou disertační práci

Patřilo se ještě před nedlouhým časem zdůrazňovat, že církevní dějiny, resp. historie církevních řádů, patřily v naší historiografii ke značně zanedbávané (a zanedbané) oblasti. Naštěstí už podobné konstatování neplatí, i když pochopitelně ještě nebyly zaplněny všechny cézury způsobené nepřízní minulého režimu. Mám tu na mysli především absenci podrobných větších faktografických prací, či objemných příruček, které jsou tak charakteristické např. pro německou, ale do jisté míry třeba i polskou historiografii. Mnohde chybí základní výzkum. Hned úvodem musím konstatovat, že Veronice Čapské se podařilo velmi přínosným způsobem skloubit základní výzkum s aplikací a tvůrčím rozvinutím moderních historiografických přístupů.

Čapská si vybrala za předmět svého výzkumu mendikanty řádu Služebníků Panny Marie, neboli servity. Veronika Čapská při výzkumu jejich dějin ve střední Evropě vstoupila doslova na „pole neorané“. Především v českém prostředí byli servité dosud jen málo známým řádem. Doktorandku vysloveně okouznil koncept „sebe prezentace“ subjektu v historickém kontextu a zkoumání tohoto fenoménu u servitů je vůdčí ideou jejího díla. Jak sama právem upozorňuje, i zde je její přístup novátorský – dosavadní výzkum „sebe prezentace“ se týkal elit (duchovních i světských) společnosti. Sebe prezentaci řádu pak Čapská nahlíží z mnoha úhlů pohledu – zabývá se písemnými i výtvarnými doklady, vnitřním životem řádu, jeho působením navenek, kultem řádových světců, specifickou řádovou zbožností, zakládáním škapulířových bratrstev, mecenáši a dobrodinci, atp. To vše s důkladností i značným espretem. Nebude doufám působit jako programové staromilství a nepatřičná snaha o nepochopení nového diskursu, když napíše, že i jiní badatelé, především ti mladší, zkoumali podobným způsobem jiné církevní řády, ale jen neužívali termínu „sebe prezentace“ (např. autorkou citovaný Tomáš Sedoník piaristy, Martin Jiřinec cyriaky, Hedvika Kuchařová premonstráty, nebo další jezuiti: Kateřina Valentová, Miroslav Novotný, Karel Černý aj).

Dalším v české historiografii neobvyklým pojmem, který se v doktorské práci objevuje, je „romance“. V tomto případě Čapská hledá inspiraci v práci Northropa Frye, který mj. za jeden z hlavních znaků takovéto „romance“ pokládá „mimořádně neodbytnou nostalgii a hledání zlatého věku v prostoru a čase“. (s.32) Dále se v romanci uplatňuje snění o „uskutečnění smělých přání, snění o dosažení prezentovaných ideálů“ (s.29) Autorka aplikuje tuto romanci na servity a vysvětluje, že tak chápe jiné pojetí barokního historismu a hledání vlastní řádové identity, ve střední Evropě závažně narušené nárazem reformace (a u nás už husitství). Velice pěkně přitom analyzuje dílo Augustina Romea Servitus Mariana auspicii Austriaci, vydané k padesátiletému výročí působení reformovaných servitů v zaalpské oblasti. Osobně bych asi spíše setrvala u barokního historismu, jenž byl skutečně v dané době

dominantním rysem mnoha „historií“ jiných řádů (a nejen jich – existují četné světské analogie takových spisování, např. dějiny významných šlechtických rodů). Ostatně problematika historismu obecně má četné dimenze a patří k oblíbeným tématům kupř. i v literární historii, sociologii a samozřejmě i v dějinách výtvarného umění. Předpokládám, že diskuse o odlišných terminologických, či metodicko-metodologických přístupech, může být vhodným tématem pro obhajobu doktorské disertace.

Výše uvedené polemické zmínky nejsou rozhodně míněny jako výtky vůči disertaci, kterou jsem četla skutečně s velkým zaujetím a mohu bez sebemenších rozpaků říci, že mne doslova nadchla. Oceňuji už množství prostudované literatury a shromáždění rozptýlených pramenů z archivů a knihoven zdejších i zahraničních. Čapská svou erudici prokázala už v předchozích studiích věnovaných servitům a věřím, že bude ve své práci i dále pokračovat. Osobně se mi velmi líbily kapitoly věnované devoční literatuře, řádové homiletice, či rozboru výtvarných pramenů (zde mi jen trochu chybí podrobnější analýza servitských chrámů jako celku). Cenné je také vymezení místa servitů ve společnosti a sledování vývoje mecenátu i proměn složení řádových dobrodinců v průběhu let (dokumentováno i grafy značné výpovědní hodnoty).

Významné místo zaujímá v práci i sledování servitů jako správců poutních mariánských svatyní, neboť právě poutě a poutnický ruch byly jedním ze signifikantních modelů barokní zbožnosti. Poutní svatyně pak byly místy intenzivní interakce řádové a lidové zbožnosti, místy která skutečně velmi zřetelně ovlivňovala zástupy věřících. V českých zemích sice ty nejznámější lokality spravovali jezuité, kteří měli před servity „náskok“ jak v chronologickém měřítku, tak co do četnosti členů řádu. Pochopitelně i způsob „sebe prezentace“ jezuitů byl mnohem více zjevný, mnohem dravější, než tomu bylo (a vůbec mohlo být) u mendikantského řádu.

V neposlední řadě pak Čapská hledá sepjetí zaalpských servitů s habsburským rodem, propagované zejména prostřednictvím řádového světce Filipa Beniziho. Jen na okraj připomínám, že podobné snahy o zdůrazňování těsných kontaktů s panujícími dynastiemi nebyly rozhodně řídkým jevem, patřily k dobovému dekoru, jak dosvědčují třeba pravidelné dedikace významných spisů zeměpánům, či příznivcům řádů z habsburské dynastie.

Není účelem oponentského posudku podrobně popisovat obsah práce – to jistě kvalifikovaněji učiní doktorandka při obhajobě (na niž se upřímně těším). S potěšením uvádím, že Veronika Čapská prokázala na vysoké úrovni schopnost práce se širokým spektrem pramenů různého druhu a různé provenience a stejně bravurním způsobem se zhostila i jejich interpretace. Doktorská disertační práce Veroniky Čapské je po všech stránkách zralým vědeckým dílem a plně ji doporučuji k obhajobě. Doufám také, že autorka bude disertaci v dohledné době publikovat – za to bych se vřele přimlouvala.

V Praze dne 7. dubna 2009

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc.